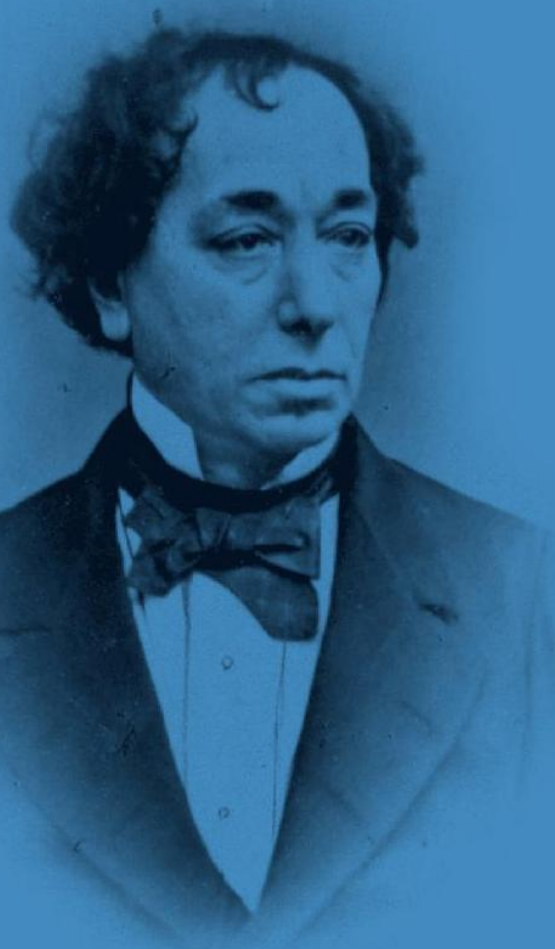

Andre Moroa

*D*EVOLUTA

DINZRAELLI

Andre Moroa

DIZRAELI

Beograd, 2015.

Naslov originala:
Andre Mailrois
LA VIE DE DISRAELI

Preveo Marko Vidojković

PRVI DEO

Život je suviše kratak da bi bio beznačajan.
Dizraeli

I DVA POKOLENJA

Na dan Svih svetih, 1290. godine, kralj Edvard I prognao je iz Engleske sve Jevreje koje su Englezi dotle tolerisali. To je bilo doba krstaških ratova; u svim selima kaluđeri su držali propovedi protiv nevernika; narodi su tražili da se povede krstaški rat i u samoj zemlji. Otišlo je oko šesnaest hiljada Jevreja. Kralju je bilo stalo do toga da oni odu u miru, bez zlostavljanja, i u tome su ga gotovo svi poslušali. Samo je jedan brodar ostavio svoje putnike na nekom peščanom sprudu usred mora i rekao im: „Zovite Mojsija!” pa je podigao kotvu. Tako se podavilo nekoliko desetina Jevreja, a brodar je obešen.

Izgnanici koji su izbegli more i brodare našli su utočište u Francuskoj. Tamo nisu dugo ostali. Kralj Filip Lepi, kome je bio neophodan novac, odlučio je da zapleni njihova imanja 1306. godine, a njih da potisne u Španiju gde su proveli dva veka u miru. Zatim su potpaljene lomače, te je izgledalo da će sasvim nestati taj zlosrećni soj ljudi koji se više nije mogao seliti. Ali su gonjenja bila loše sprovedena. U vreme kad je Španija bila zatvorena za Jevreje, njih su prihvatala Mletačka i Amsterdamska Republika, pa ih je ponovo prihvatila i Francuska. Čak se i u samoj Engleskoj, zahvaljujući čitanju Biblije, pojavilo gotovo blagonaklono interesovanje za njih. Puritanci su uzimali jevrejska imena i tražili „nestala plemena.” Lord Ferfaks je 1649. godine podneo molbu za povratak izrailjskog naroda. Kromvel ju je prihvatio blagonaklono; Čarls II je potvrdio tu odluku. Tako je, krajem XVII veka, u Londonu ponovo obrazovana malobrojna opština portugalskih i španskih Jevreja. Mnoge njihove porodice — Vila Realovi, Medine, Lare — dobile su plemićke titule u doba saracenskih kraljstava; one su prezirale poljske i litvanske Jevreje koji su, zbog ustanka kozaka, uzimali prema zapadu, i nisu hteli da prime u svoju sinagogu tako prostačka lica.

U to londonsko jevrejsko društvo 1748. godine je došao jedan mlad Italijan, Benjamino Izraeli, ili D'Izraeli, rodnom iz Ćenta u Ferari, koji je najpre okušao sreću u Mlecima, ali je mislio da će imati više uspeha u nekoj novijoj i naprednijoj zemlji. U početku je nailazio na teškoće. Spekulisao je, gubio, izgledalo je da je propao, a kad se po drugi put

oženio, žena mu je donela krv Vila Realovih i pristojan miraz, te je stupio na berzu i stekao prilično lepo imanje.

Bio je to blag i veseo čovek, koji je u jednom londonskom predgrađu podigao italijanski vrt, služio goste izvrsnim makaronima, a posle obeda bi uzeo mandolinu, pa otpеваo jednu kanconetu¹. Lak mletački naglasak, koji je probijao kroz njegovo englesko mrmljanje, davao je njegovom govoru neku slikovitu draž. Kad je govorio, kroz žutu maglu londonskog Sitija² moglo se nazreti zlato na crkvi Svetog Marka i šareno kolje pred ružičastim palatama za koje se vezuju gondole.

Sem poslovnih susreta, gospodin D'Izraeli se nikad nije sastajao sa drugim Jevrejima. To nije činio iz računa; bio je jednostavan, dobar i najviše se bojavao da koga ne uvredi. Ali ih je njegova žena držala na odstojanju. Da je bila hrišćanka, njeno bogatstvo i njena lepota obezbedili bi joj najlepše mesto u londonskom društvu. Pucala je od jeda što je rođena kao Jevrejka i što je, kao udata žena, nosila jedno gotovo simbolično ime. Uzalud je njen muž pokušavao da je odobrovolji dajući joj poklone; ostala je veoma uvređena, jetka i puna prezira. Da bi joj ugodio (a i zbog svoje urođene ravnodušnosti), on nikad nije odlazio u sinagogu, ali se nalazio na spisku članova portugalske crkvene opštine. Kako je bio velikodušan ali i oprezan, s vremena na vreme prinosiyo je na žrtvu izrailjskom bogu po nekoliko gvineja.

*

Bendžamin i Sara D'Izraeli imali su sina jedinca, Isaka, koji ih je začudio. Oni su se nadali uspešnom poslovnom čoveku; njihov sin je bio bledunjav, bojažljiv, šetao se neprekidno sa knjigom u rukama i ispoljavao neki čudan prezir prema svim oblicima rada. Ta nemarnost je dražila sarkastični duh gospođe D'Izraeli. Otac je zataškavao svađe dajući poklone i majci i sinu. Za njega je bilo nesrećno ono dete koje je želelo neku igračku. Kad je njegovo dete jednom pobeglo od kuće i kad su ga našli kako leži na jednom grobu, on ga je poljubio i dao mu jedan peni.

U trinaestoj godini dečak je napisao jedan spev. Pored blagonaklonosti i sveg svog optimizma, gospodin D'Izraeli je bio uznemiren.

¹ Kanconeta (ital. *canzonetta*) je lirska pesmica u duhu narodnih pesama; obično se peva uz pratnju nekog muzičkog instrumenta.

² Siti (engl. *City*) je centralni i najstariji, uglavnom trgovački deo Londona.

Imao je u kući jednu Hogartovu sliku³ na kojoj je prikazan pesnik koji umire od gladi na nekom tavanu. Isak je poslat prvom lađom jednom poslovnom prijatelju u inostranstvo, gde je proveo četiri godine u Holandiji i Belgiji pod nadzorom učitelja koji je bio slobodouman čovek i učenik francuskih filozofa. Mladi D'Izraeli vratio se otuda odgajen u Volterovom duhu i kao obožavalac Žana Žaka Rusoa. Kad je sa osamnaest godina ušao u roditeljsku kuću u nekom čudnom odelu, dugokos i kad se, ugledajući se na Emila, pao majci oko vrata i obasuo je suzama, ona mu se podsmehnula i pružila mu obraz očigledno zgrožena.

Još neko vreme Bendžamin D'Izraeli se pomalo nadao obrtu u ponašanju svog sina, ali kada je saznao da on piše spev *Protiv trgovine koja kvari ljude*, odustao je od namere da ga uputi u svoje poslove i odlučio je da ga pusti da živi kako mu volja.

Isak D'Izraeli je usvojio način života koji se nije menjao do njegove smrti. Provodio je dane u Britanskom muzeju, tom divnom mestu, gde, u ono vreme, nije bilo nikada više od pet do šest čitalaca; tamo je ispunjavao beleškama papiriće kojima je uvek punio džepove. U početku je to radio sa namerom da napiše istoriju engleske književnosti ali je ubrzo bio zatrpan listićima hartije, te se pomirio sa skromnom, ali zabavnom ulogom priređivača. Pod naslovom *Zanimljivosti iz književnosti*, objavio je jednu zbirku anegdota koja je imala veliki uspeh i uticala je presudno na njegovu karijeru. Sa tridesetpet godina oženio se jednom mladom, bezazlenom devojkom, koja je, kao i on, poticala iz jevrejsko-italijanske porodice. On nije tražio ništa drugo do da je voli i da joj bude veran, samo da ga ona oslobodi svakog domaćeg posla i da ga pusti da svoj život posveti čitanju i beleženju. Srećom to se sviđalo i njegovoj izabranici, te je otada Isak D'Izraeli živeo po jednom strogo utvrđenom redosledu. Posle doručka otišao bi u svoju biblioteku, pa bi tamo ostao zatvoren do drugog doručka, čitajući, beležeći. Posle drugog doručka odlazio je u Britanski muzej, gde bi čitao i beležio. Pri povratku se zadržavao u radnjama svih prodavaca starih knjiga koje su mu se nalazile na putu, a kući bi došao natovaren

³Hogart Viljem, čuveni engleski graver i slikar (1697—1764), slikao je prizore iz engleskog života, a bio je i jedan od prvih engleskih karikaturista.

knjigama, pa bi popio čaj i ostao do večere zatvoren u sobi sa knjigama koje je kupio toga dana, jednako čitajući i beležeći. Ako bi otišao u svoj klub, to je opet činio radi pretvaranja klupske biblioteke u ispisane listiće. Voleo je knjige kao što drugi ljudi vole žene, opijum, duvan; to je za njega bio prijatan lek koji je pomagao da zaboravi život. Bio je cenjen u književnim krugovima, gde je imao ugledne prijatelje. Sviđao se ljudima stoga što je bio veoma blag i što nije bio nimalo sujetan. Bajron je sa zadovoljstvom čitao male D'Izraelijeve zbirke, u kojima je nalazio priče o velikim ljudima, o njihovoj nesreći i o sebičnosti, koje su stišavale neka njegova nespokoјstva. Zbog toga su svi u kući izgovarali Bajronovo ime s dubokim poštovanjem. U verskim stvarima, Isak D'Izraeli je bio volterovac, političkim stvarima konzervativac, ali mu se činilo da je dobra svaka vladavina koja pruža mogućnost čoveku srednjeg staleža da bez uznemiravanja sastavlja zbirke anegdota iz književnog života.

II ŠKOLOVANJE

Starijem sinu Isaka D'Izraelija nadenuли su ime Bendžamin kao što mu se zvao deda. Pre njega je rođena devojčica, Sara. Najveća prisnost vladala je između brata i sestre još od njihovog detinjstva. Očinska uloga gospodina D'Izraelija svodila se na to da s vremena na vreme, sa nespretnošću čoveka koji živi u biblioteci, povuče za uši svog sina. Gospođa D'Izraeli, koja je po prirodi bila začuđena i zbunjena, sa strahopoštovanjem je slušala razgovore svoje prerano sazrele dece koje nije razumevala. Deca su je obožavala, ali joj nisu ništa govorila o onome šta im zaista leži na srcu. Divila su se ocu, misleći da je on veliki pisac i volela su njegovo milo lice istovremeno shvatajući da bi bilo uzaludno očekivati da se on pozabavi njima. Viđala su ga kako se pojavljuje u vreme obeda, s kadifenom kapom na prosedoj kosi, rasejan, ćutljiv. Znali su da on jedino želi da se vrati svojim knjigama što pre. Kad bi ga ko zadržavao, kad bi ga ko uznemirio, on je bio veoma učtiv ali se osaćalo da je bio očajan. Kad bi razgovarao sa svojom de-

com, ne bi govorio o svakodnevnom životu, već o svojim radovima. Baš tada je pisao *Životopis Čarlsa Stjuarta*; voleo je da im objašnjava da lepi kralj vitez⁴ nipošto nije bio tiranin, već mučenik. Slepa odanost Stjuartima i mržnja prema puritancima — bila je jedina religija njegovog doma.

Svake nedelje je cela porodica odlazila kod dede i babe D'Izraeli u posetu. Na kraju te beskrajne i dosadne šetnje sretali su se sa džandrljivom babom koja je štipala decu za obraze, s jetkošću govorila o njihovom ponašanju, i nikada im nije ponudila ni jedan kolač. Kao nadoknadu, deda bi im davao po jednu paru, svirao mandolinu i govorio im o Italiji. Mali Ben je mnogo voleo te priče, a naročito one o događajima u Mlecima. Voleo je da zamišlja taj grad u kome su kuće od čipkastog kamena, a krovovi pokriveni zlatom. Deda im je rekao da su D'Izraelijevi dugo živeli u Italiji; u daljoj prošlosti, u doba Ferdinanda i Izabele, živeli su u Španiji. Sa Italijom su se mešala sećanja na Turke, sa Španijom sećanja na Mavre. Pri pomisli na mandolinu i makarone svoga dede, Ben bi se setio i turbana, izvezenih koporana živih boja, zemalja raskoši i sunca. Ponekad bi legao pod neko drvo u italijanskom vrtu, da bi sanjario. Izmišljao je čudne i sjajne dekoracije. Tamo se sretao sa savršeno lepim bićima, sa jednim mladim engleskim vitezom koga spasava od smrti, sa jednom princezom kojoj je slepo odan. Sve troje zalutalo je u nekoj šumi, Hoh se spušta, a njegove saputnike obuzima strah. Onda bi Ben preuzeo komandu, jer je on uvek upravljao i uvek trijumfovao u svojim snovima.

Bio je veoma mlad kad su ga poslali u školu, najpre nekoj gospođici Roper, a zatim u zavod prečasnoga Potikanija — zavod dostojan poštovanja, u kome se jedna sveštenikova ćerka „starala o moralu i rublju.” Otkrio je jednu čudnu stvar: ni po veri ni po svome poreklu on nije bio ono što su bili njegovi drugovi. To je bilo teško shvatiti. Ipak je Benova kuća — kuća od crvenih opeka (s grčkim tremom, tri stepenika i malom gvozdenom ogradom duž pločnika) — bila zaista engleska kuća.

⁴ Lepi kralj vitez je Čarls I Stjuart (engl. *Charles I of England*, 1600—1649). Zaveo je despotsku vladavinu u Engleskoj pod uticajem žene i ministara Bakingema i Straforda. Samovoljom je izazvao, najpre pobunu članova Parlamenta, a potom i građanski rat te je morao da pobegne u Škotsku. Kromvelove pristalice uhvatile su ga u jednom škotskom mestu, a zatim ga i pogubile u Londonu.

Njegov otac, s kapom od crne kadife, sa ružičastim i marljivo izbrijanim licem, sa svojim uglađenim i prijatnim načinom izražavanja, bio je engleski pisac. Ben je naučio da čita iz engleskih knjiga, pesme kojima su ga uspavljivali bile su engleske, ali su mu tamo, u toj školi, stavljali do znanja da nije ravan ostalima. Bio je Jevrej, a njegovi drugovi, sem jednoga, nisu bili Jevreji. To je bilo zbunjujuće! Jevreji su narod o kome se govori u Bibliji, narod koji je prešao preko Crvenog mora, koji je živeo u ropstvu u Vavilonu i koji je podigao hram u Jerusalimu. Šta on ima zajedničko s njima? Izjutra, kada bi ceo razred kleknuo da se zajednički moli Bogu, Ben i drugi mali Jevrej, koji se zvao Sergijus, morali su da stoje. Jednom nedeljno dolazio je neki rabin da ih uči da čitaju nerazumljivi jevrejski jezik u kome se reči pišu naopačke, a slova imaju glave kao ekseri. Mali D'Izraeli je znao da se tim vežbama izdvaja iz jedne tajanstvene verske zajednice i da su ona bila pomalo smešna u očima njegovog učitelja i ostalih učenika. Patio je zbog toga. Bio je ponosan. Želeo je da mu se dive u svemu. Kad bi se igrao konja, nikad nije hteo da ga upregnu. Naročito je patio zbog toga što nije voleo Sergijusa. Bilo mu je odvratno što je bio povezan sa jednim nižim bićem. Dečaci uz koje je pristajao imali su kosu kao lan, plave oči. Njihov duh nije bio tako hitar kao njegov, ali ih je on voleo od sveg srca. Sa njima je začudo bio strpljiv. Bio je među njima neki mali Džon, sin jednoga lekara, kome je za vreme odmora u školi pričao priče o razbojnicima, o pećinama... ilustrovao ih u isti mah crtežima koje je brzo skicirao olovkom. Kad bi Ben dobio neku novu knjigu, Džon bi seo pored njega, te su čitali zajedno. Džon bi bio tek na polovini strane koju je Ben već preleteo pogledom i spremao se da prevrne list. Toliko je čitao, toliko je slušao svoga oca kad je ovaj govorio o knjigama, da je njegov rečnik bio izuzetno bogat i za njega nije bilo teškog štiva. Mali Džon je uzdisao, žureći se. Onda bi se Bendžamin D'Izraeli naslutivši muke svoga prijatelja, malo osmehnulo i rekao mu s mnogo ljupkosti: „Mogu da te sačekam.”

Uveče, u sobi za učenje, Sara i Ben su često razgovarali o tom čudnom problemu Jevreja i hrišćana. Zašto li je izgledalo da im prebacuju njihovo poreklo, kad ga oni sami nisu izabrali niti je to bilo u njihovoj moći? Kad bi zatražili objašnjenja od oca, Isak D'Izraeli, filozof volterovskog kova, slegnuo bi ramenima. Sve to nije imalo nikakvog

značaja. Predrasude. On se nije nimalo stideo što je Jevrejin. Naprotiv, govorio je s velikim ponosom o istoriji svog naroda. Smatrao je da je baš smešno kad se, u jedno trezveno doba, održavaju obredi i verovanja koji su bili prilagođeni potrebama i umnim sposobnostima jednog arabljanskog skitačkog plemena, pre nekoliko hiljada godina. Kao i njegov otac, a u želji da mu učini zadovoljstvo, on je bio upisan u sinagogu i plaćao je svoje uloge. Da bi izbegao raspravljanja zbog kojih bi izgubio nekoliko sati čitanja, on je čak pristao da taj rabin predaje jevrejski jezik njegovom sinu, ali nije verovao ni u jednu dogmu, niti se pridržavao nekog obreda.

Pored takvog svog držanja, a možda baš zbog toga, saznao je jednoga dana, 1813. godine da su ga londonski Jevreji, ponosni na njegov književni ugled, naimenovali za poglavara svoje verske opštine. To ga je naljutilo, pa im je istog časa ljutito napisao pismo: „Čovek koji je uvek živeo izvan vaše sredine, koji živi povučeno i koji ne može da učestvuje u vašim bogoslužjenjima zato što ona, u svom sadašnjem obliku, uništavaju umesto da pobuđuju verska osećanja, koji se ograničio na to da podnosi izvesne delove vaših obrednih propisa, a koji je raspoložen da čini velike ustupke u stvarima za koje misli da nemaju nikakvu važnost — takav se čovek, ako ima ma imalo časti i pameti, ne može prihvatiti svečanog vršenja službe među vama.”

Na verskoj skupštini predsednik je osuđen protiv svoje volje na globu od četrdeset funti. Isak D’Israeli nije hteo da je plati. Ostavili su ga na miru tri godine, a potom je jevrejska verska opština zatražila od njega da plati globu. U međuvremenu, umro je deda, koji je do svoje devedesete godine, i pored toga što je imao odvratnu ženu i prevrtljivog sina, sačuvao svoju suncem obasjanu vedrinu. S njim je nestalo jedine, veoma labave veze između te porodice i aktivnog jevrejstva. Gospodin Isak D’Israeli odgovorio je verskoj skupštini i zamolio ih da ga izbrišu iz spiska vernika. Taj čovek tako prilagodljive naravi bio je u stanju da postane nepristupačan kad neko nasrne na njegov mir.

Iako je prestao da bude Jevrejin, nije postao hrišćanin i snalazio se ne može biti bolje u tom prelaznom stanju. Jedan od njegovih prijatelja, istoričar Šaron Turner, skrenuo mu je pažnju na to da bi za decu bilo dobro kad bi prešla u veru većine Engleza. Sinovi ne bi mogli posvetiti

mnogim pozivima zato što nisu kršteni, pošto Jevreji, kao ni katolici, uostalom, nisu imali građanskih prava. Gospodin D'izraeli je mnogo cenio toga Ternera, koji je prvi proučio anglosaksonske rukopise Britanskog muzeja. Uostalom, lepa i preka baba, koja je ostala verna svojoj mladalačkoj mržnji, navaljivala je na njega da oslobodi njene unuke veze zbog koje je toliko patila. Isak D'Izraeli je podlegao tim uveravanjima. Katihizisi i molitvenici pojaviše se u kući, a deca su, jedno za drugim, odvođena u crkvu Svetog Andrije i tamo krštavana.

Bendžaminu je tada bilo trinaest godina. Bilo bi dobro da se ta promena veroispovesti poklapa sa promenom škole. Kuda da ga pošalju? Njegov otac je mislio na Iton⁵, majka se bojala da tamo ne bude nesrećan. Znalo se pouzdano da tek pokrštenog mladog Jevrejina neće bogzna kako lepo dočekati u Itonu. Ben je bio spreman da okuša sreću, ali je opreznost prevagnula u očinskim savetima. Ispalo je da se D'Izraeli često sretao u prodavnicama starih knjiga s nekim prečasnim Koganom, koji je kupovao retka izdanja, a koga su možda smatrali za jedinog nekomformističkog pastora⁶ koji zna grčki. Nije bilo moguće da čovek koji toliko čita ne bude savršen; odlučiše da Bena povere njemu.

*

Škola doktora Kogana bila je u jednoj staroj kući pokrivenoj bršljanom. Na golim zidovima u učionicama, duž kojih su bile poređane hrastove klupe, na velikim tablama bilo je objavljeno: „Ja sam Put, Istina, Život.” Sedamdeset učenika, radoznalo i kritičko mnoštvo, tiskalo se oko novajlije. On je bio izazovno lepo obučen. Njegovo suviše lepo sašiveno odelo, njegova tamna i maslinasta koža, njegovo lepo ali tuđinsko lice, izazivali su čuđenje. Novi drugovi gledali su ga pomalo s podrugljivim interesovanjem. On ih je smelo odmeravao i uzvraćao pogledom. Odlučio je da im odoleva na svim stranama i da, ako ustreba, na njihov prezir odgovori drskošću. „Nije to ništa”, po-

⁵ Iton, (engl. *Eaton*) mali grad u Engleskoj, na reci Temzi, čuven po istoimenom koledžu koji je osnovan 1440. godine.

⁶ Nekonformistički pastor je protestantski sveštenik koji ne priznaje državnu anglikansku crkvu u Engleskoj.

navljao bi kad bi ga suviše obuzeo nemir, „to su samo dečaci kao i ja, koje treba da savladam.”

Već na prvim časovima ispoljile su se dobre i loše strane njegovog vaspitanja. U školi su svi vrlo dobro znali grčki, mnogo bolje nego Ben. Ali kad je trebalo nešto izmisliti i opisati, mnoga deca su uvidela da im on otkriva jedan nov svet osećanja i misli. Ponavljala su njegove reči, njegove izraze. Drugovi su prepisivali njegove stihove, kako bi ih mogli pokazati svojim sestrama, svojim rođakama. Oko njega se obrazovala neka vrsta modernističkog društvanceta. Iako je prezirao napore pokrete, njegova ambicija je nadvladala njegovu narav, te se marljivo trudio da postigne uspeh i u telesnim vežbama. Uživao je veliku popularnost, pa je brzo zauzeo mesto vođe, što ga je oduševilo. Kad se šetao sam, voleo je da zamišlja sebe kao predsednika ministarskog saveta ili kao vojskovođu. Mora biti da je to divno.

Da bi učvrstio svoju vlast, nasuprot školskim propisima, priređivao je pozorišne predstave. Obožavao je pozorište. Kad su ga roditelji prvi put odveli u pozorište, kad je čuo sve te lepo sastavljene govore i video one čudne pustolovine, bio je ushićen. Najzad je našao svet ispunjen bićima koja su godila njegovom srcu, bićima koja su činila krupne stvari i govorila kao junaci njegovih snova... Oformljena je družina. D'Israeli je bio upravnik, režiser, glavni glumac. Prolazile su nedelje; on je uživao u tom novom životu, u svojoj moći; bio je potpuno srećan.

Bio je toliko srećan da nije ni video kako se sprema oluja. Radovao se svome uspehu, verujući bezazleno da tu radost s njim dele i drugi. Suviše je pokazivao da prezire svaku sporost duha. Iako je bio kršten, mirisao je na jeretika. Njegovi najljući neprijatelji bili su đaci koji su poučavali svoje drugove, jer su oni, pre no što je došao taj dečak sa crnim kovrčama, imali svu vlast u rukama. Njih je ljutila njegova prikrivena moć koja se zasnivala na zadovoljstvu i koja je nastajala uz njihovu. Potkazali su upravnika pozorišta prečasnom Koganu i optužili ga da krišom priređuje pozorišne predstave.

Prečasní Kogan je, onako ljutit, došao u razred da održi govor o tim novim i sramnim običajima. „Nikada”, rekao je, „u ovoj porodici koju mi sačinjavamo, nisam video ništa slično tome. Nema sumnje da je te planove izmislio neki tuđinski, buntovnički duh, koji nije u stanju da prihvati duh ove škole.” Protivnička strana s radošću se dokopala

ove rečenice. Prilikom narednog odmora jedna grupa se cerekala prolazeći pored malog D'Izraelija. On se okrenuo, pa je mirno rekao: „Ko je zviždao?” Najveći među đacima koji su podsticali druge kročio je napred i rekao: „Dodijalo nam je da nas vodi jedan tuđin.” Dizraeli ga je udario pesnicom posred lica. Oko boraca se obrazovao krug. D'Izraeli je bio manji, slabiji, ali je bio brz i veoma pokretljiv. Tukao se s mnogo umešnosti, s divljom hrabrošću. Ubrzo je njegov protivnik bio obliven krvlju. Zaprepašćena škola gledala je svoga zakonitog vođu kako počinje da gubi svest. Najzad se skljojao. U tišini punoj strahovanja dočekan je pad jedne vladavine.

Možda bi učenici prečasnog Kogana bili manje iznenađeni da su znali da je pobjednik već tri godine krišom odlazio na časove pesničanja.

III

BRAMEL⁷ I SVETI IGNACIJE⁸

Doktor Kogan je zamolio gospodina Isaka D'Izraelija da što pre ispiše sina iz škole. Ben se opet našao u svojoj kući, u svojoj sobi, okružen monotonom pažnjom ukućana. Nikada se dete nije osetilo usamljenije, ni većim gospodarom svoga života. Otac mu je bio naklonjeniji, ali nestvarniji no ikad; njegova majka, koju je odavno prevazišao, blaženo mu se divila izdaleka. Samo je sa Sarom mogao da razgovara o budućnosti.

Bilo mu je petnaest godina; činjenice su pokazale da je škola opasna za njega. Ako ode na univerzitet, tamo će naići na iste predrasude, na istu mržnju. Šta da se radi? A pre svega, šta on hoće? Ukoliko je komešanje malog školskog sveta, sećanje na njegove spletku, na njegove uspehe, na ratove u malome, dopuštalo da se ugledaju, kad se razidu oblaci, rumeni i jasni predeli, on je u daljini nazirao jednu džinovsku ambiciju, kao što čovek koji se približava nekom gradu uočava visoke kule koje se dižu iznad njega. Činilo mu se da će život biti nepodnošljiv

⁷ Bramel (Dordž Brajen) čuveni londonski kicoš i „kralj mode.” Bio je poznata ličnost u višim londonskim društvenim krugovima.

⁸ Sveti Ignacije je Ignacije Lojola, osnivač jezuitskog monaškog reda (1492—1556).

za njega ako ne bude veći od drugih ljudi. I to ne jedan od njih, nego baš najveći. Ranjena duša može da se osetiti bezbedna samo ako trijumfuje. Trebalo je da vrati milo za drago. Osećao se sposobnim da to učini. Ali ko će mu objasniti život? Kojim putem valja da pođe? Da piše? Konstatovao je da je Bajron sve nadahnjivao strasnom pobožnošću. Ali su toliki pesnici, pa i najveći, postali slavni tek posle svoje smrti. Ben je malo mario za posmrtni uspeh. On je želeo da dosegne slavu: „Ko bi se kolebao između Homera i Aleksandra?”

Kako je imao dva mlađa brata, njegova majka je okupljala decu njihovih godina. Na tim skupovima moglo se videti kako se budući Aleksandar šeta s rukama u džepovima svojih suviše pripijenih pantalona, tužan, sumorna lica, brižan, kao Guliver među Liliputancima.

***

Prvi zaključak posle ispitivanja sebe — a to je ispitivanje trajalo nedeljama posle njegovog povratka, — bio je da je puka neznalica. Učinilo mu se da valja ponovo da izgradi svoj duh, počevši od temelja. Skrojio je ogroman plan rada i dao sebi godinu dana za obnavljanje svojih studija u osami.

Otac ga je svakog jutra gledao nežnim i skeptičnim pogledom kako ulazi u biblioteku i izlazi iz nje natovaren knjigama. Svake večeri je ispunjavao beleškama svoj dnevnik lektire: „Petak, 2. jun — Lukijan — Terencije — Adelfi,⁹ koji ulivaju nadu da će biti interesantni — „Anrijada” — Virgilije, druga knjiga „Georgika”, koja počinje jednim sjajnim priznanjem boga Bahusa, a zatim se, nažalost, pretvara u dosadno većanje o kalemljenju drveća, — učio sam grčki — gramatiku.” Jednoga drugog dana: „Ne volim Demostena; iako su njegovi govori puni Vrline, Rodoljublja i Hrabrosti, istorija mi kaže da je on bio hulja, strančar i kukavica.”

⁹ Lukijan Samostatski, grčki besednik, satiričar i filozof (II vek pre n.e.), naročito je poznat po svojim društvenim satirama *Pelegrin* i dr. — Terencije Publije Afer, komediograf, pesnik rimske aristokratije (190—159 pre n.e.), preveo je sa grčkog Menandrove i Apolidorove drame i napisao veliki broj komedija ugledajući se na grčkog komediografa Menandra. — Adelfi (*Braća Adelfi*) je jedna od komedija. Kasnije je Molijer obradio taj isti motiv (*Škola za muževe*)

Po svim sobama u kući vukao se taj veliki dečak u papučama, pre-noseći hrpe rečnika. Metodični gospodin D'Izraeli uzalud ga je molio da izabere jedno stalno mesto na kome će raditi. „Preklinjem vas, my dear boy¹⁰, da malo sredite svoje hartije.” Piscu *Zanimljivosti iz književnosti* nije bilo prijatno kad je video da njegov sin tako strasno izučava istoriju mletačkih zavera i istoriju velikih monaških redova. Tom dečaku se sviđalo sve ono što je izgledalo tajanstveno. Svuda je tražio nove pojedinosti o Svetoj Vemi¹¹, Veću desetorice¹² o jezuitima. Čitao je i pročitavao životopis svetog Ignacija Lojole, čija ga je hrabrost očaravala. Pitanje koje je sebi postavljao Ignacije: „Šta bi radio, ako postaneš svetac, da u svetosti prevaziđeš i Dominika i Franju?“, jeste pitanje koje je on postavljao samom sebi povodom Demostena, Cicerona, Pita¹³. Voleo je ovo pravilo: „Razvijaj se, ne radi uživanja, već radi delanja.” Naročito je izučavao način na koji je sveti Ignacije vrbovao svoje učenike i pridobijao ih za sebe. Nije se mogao nadiviti uređenju katoličke crkve: „Ah, imati u isti mah i duhovnu i svetovnu vlast!... Biti Alberoni¹⁴ ili Rišelje... Da divne sudbine!”

Takve reči žalostile su gospodina Isaka D'Izraelija. Šta? Zar je dotle dospelo učenik koga je kljukao svojim dragim Volterom? Zar je učeni skeptic rodio učenog mističara? Čudan je to mističar, uostalom. Nije bilo ničega bezazlenog, ničeg spontanog što bi ga navelo na takve doktrine. Reklo bi se da svesno beži od razuma. To je dražilo gospodina D'Izraelija.

Iako se užasavao svakog poduhvata, smatrao je da treba da se umeša u to. Želeo je da uputi svoga sina ka jednostavnijim, praktičnijim ciljevima. Jedan od njegovih prijatelja, gospodin Mepls, pravozastupnik, ponu-

¹⁰ eng. — Dragi moj dečače.

¹¹ Sveta Vema, tajni sud u Nemačkoj koji je u XIV veku izricao veoma stroge presude čima je doprineo suzbijanju plemićke samovolje i napade na mirno stanovništvo.

¹² Vrhovnu vlast u Mletačkoj republici imalo je aristokratsko Veće desetorice dok je duždeva vlast bila ograničena.

¹³ Demosten je čuveni grčki besednik (II vek pre n.e.), — Ciceron (Marko Tulije) je veliki rimski besednik, filozof i političar (106 — 54. god. pre n.e.), — Veljem Pit Mladi, engleski državnik (1759 — 1806), bio je jedan od najboljih engleskih govornika.

¹⁴ Alberoni, italijanski opat, kasnije kardinal i ministar španskog kralja Filipa IV (1664 — 1752), veoma vešt državnik i duhovit čovek.

dio je za Bendžamina sekretarsko mesto u svojoj kancelariji. Gospodin Mepls je imao ćerku; roditelji su krojili planove. Kad je pomislio da će se zakopati u kancelariji, Bendžamin se narogušio. „Kancelarija! Pih! Zakonski tekstovi i loše šale do četrdesete godine, a na kraju, ako sve bude dobro, kostobolja i titula baroneta. Uostalom, potrebno je da čovek bude veliki poznavalac zakona pa da ima uspeha u toj struci, a ako hoće da postane veliki poznavalac zakona, mora se odreći želje da postane veliki čovek.” — „Trebalo da se čuvate”, rekao mu je gospodin D’Izraeli, „te želje da suviše brzo postanete veliki čovek, my dear boy... Mladi ljudi našega vremena više ne žele da se prethodno posvete časnim zanimanjima u kojima se sporo napreduje. Mnogo se bojim za njih, za vas.” Dodao je da mu je žao što vidi da njegov sin gaji tako veliku ambiciju zato što su mu, zbog njegovog porekla i njegove rase, zatvoreni mnogi putevi. Uostalom, čak i da želi nešto više od toga, zašto ne bi započeo time što bi posmatrao ljude s jedne tako vanredne osmatračnice kao što je advokatska kancelarija? Ništa ga neće omesti da docnije pođe drugim putem.

Ovim poslednjim razlogom Bendžamin je bio razoružan. On zaista nije poznao ljude, a želeo je da ih upozna. Saznao je iz knjiga koje je pročitao da mnogi veliki umovi nisu imali uspeha stoga što su hteli da misle svojom glavom i što su zanemarili proučavanje mase. Valjalo je, naprotiv, umešati se u stado pa pronaći način na koji ono oseća, uočiti njegove slabosti. Mit o Jupiteru koji se pretvorio u životinju da bi imao uspeha u svojim zemaljskim poduhvatima učinio mu se kao lep simbol. Popustio je.

*

Advokatska kancelarija! Video je kako kroz kancelariju na Frederikovom trgu prolaze državnici, bankari, trgovci. Uveče bi opet čitao knjige u očevoj biblioteci. Ponekad ga je advokat pozvao u svoju kuću; tamo bi se sretao sa mladim ženama, sa devojkama. Mnogo im se dopadao. Imao je kadifaste oči, pravilan nos, nervozna usta i neobično blede lice. Kad je bio sa ženama ili kad je govorio o njima, trudio se da bude ciničan. U tome cinizmu bilo je mnogo čega, jer se sastojao iz njegova strahovanja da ga ko ne prevari, iz bojažljivosti koju nije priznavao, iz nedostatka uobrazilje, sistema. Bendžamin je pročitao

*Don Žuana*¹⁵, smatrao je Bajrona za svoga boga, a znao je samo za ono pesnikovo lice koje je ovaj hteo da pokaže. Bramel je bio u modi sa svojom nepodnošljivom izveštačenošću, sa svojom paradoksalnom bezočnošću. Bio je unuk jednog poslastičara i primer čoveka veoma niskog porekla koji je uspeo da ukroti sve londonske snobove svojom nadmenošću punom prezira. Bila je poznata bezočnost Velikih, Moćnih, Cepidlaka. Dendi¹⁶ je predstavljalo голу, bezrazložnu bezočnost samu po sebi. Bilo je čuvenih primera kojima se moglo dokazati da se metodičnim radom može postići uspeh. Mladi D'Izraeli je želeo to da pokuša u svetu buržujskih poznavalaca zakona. Oblačio se s preteranom upadljivošću, nosio je frak od crne kadife, narukvice od čipke, svilene crne čarape s crvenim trakama, a bezočno je piljio ženama u oči, odgovarao ljudima preko ramena i uobražavao da zapaža povoljne posledice takvog ponašanja. Udate, a ponekad i lepe žene gledale su ga s osmehom koji su s pravom mogli poželeti zreli ljudi.

Otac ga je često vodio na večeru u kuću izdavača Džona Marija. Tamo se sretao s poznatim piscima i slušao razgovore koji su ga očaravali. Viđao je Samjuela Rodžersa¹⁷, Tomasa Mura¹⁸, Bajronovog prijatelja, koji je bio stigao iz Italije, gde se sastao s pesnikom. „Recite mi“, zapitao ga je gospodin D'Izraeli, „da li se Bajron mnogo promenio?“ — „Jeste, lice mu je naduveno, ugojio se, prosedeo, i naizgled nema onu duhovnu snagu koju je imao. Zubi mu se kvare; veli da će morati da dođe u Englesku radi lekarskog pregleda.“ Mladi Bendžamin je slušao to, pretvorivši se u uvo, a uveče, po povratku kući, beležio je sve.

Posmatrajući druge, on je u isto vreme gledao kritičkim okom i na sebe. Video je da je neke prijatelje njegovog oca zabavljala njegova pre-

¹⁵ *Don Žuan* je nedovršeni satirični spev velikog engleskog pesnika Džordža Gordona Bajrona (1788—1824).

¹⁶ Engleska reč *dandy* znači *kicoš*, *pomodar*. Engleski dendi su se odlikovali i naročitom izveštačenošću u govoru i ponašanju; prema tome, *dendizam* je težnja za pomodarstvom i izveštačenim tobože otmenim ponašanjem.

¹⁷ Samjuel Rodžers, engleski pesnik (1763—1855) Proslavio se svojim spevom *Italija*.

¹⁸ Tomas Mur, englesko-irski pesnik, Bajronov prijatelj i biograf (1779—1852), napisao je čuvenu zbirku pe sama *Irske melodije*. (Ovoga pisca treba razlikovati od Tomasa Mora, engleskog državnika i pisca čuvenog dela *Uto pija*, koji je živeo mnogo ranije (1478—1535).

rana zrelost, živahnost s kojom je brzo odgovarao, dok je druge neprijatno dirala njegova drskost. Mnogi su ga smatrali za izveštačenog, nenasnog pozera. Kako nije mogao biti iskren stoga što je strahovao da ne bude smešan, on je oživljavao razgovor neprestanim zbijanjem šale. Kad bi pokušao da obuzda svoj sarkazam, mučilo ga je sećanje na uvrede koje su mu nanesene u školi kao neki zao duh. Kad bi zbog svoje velike sposobnosti da uoči ono što je smešno stekao nekog opasnog neprijatelja, korio je sebe zbog toga i podvrgavao se duhovnim vežbama kao Lojola. Zabeležio je: „Odlučnost. — Biti uvek iskren i otvoren s gospođom „E.“ Ne treba nikad da joj kažem nešto o čemu nisam zrelo razmislio. — Nimalo podrugljivosti, u čemu sam, kako ona misli, vrlo vešt...

U advokatskoj kancelariji na Frederikovom trgu počeo je da se dosađuje. Devojka koju su mu namenili rekla mu je i sama: „Ma ne, vi ste suviše daroviti za taj poziv. Sve je to nemoguće.“ Gledao je da što pre umakne. „Imati uspeha kasno, znači nemati više uspeha, znači u isto vreme stići do besmrtnosti i do smrti. Pomislite na Cezara koji vidi kako mu prolazi mladost, pa plače čitajući priče o Makedončevim podvizima¹⁹; čak ni Farsala²⁰ ne bi bila dovoljna naknada za njegovu strepnju. Pomislite na nepoznatog Napoleona kako umire od gladi idući po pariskim ulicama. Šta je Sveta Jelena prema čemeru takvog života? Sećanje na prošlu slavu može osvetliti i najmračniju tamnicu, ali kad čovek gleda sa strahom kako nestaje jedna natprirodna snaga, a da nije počinila čuda. Kakav točak, kakav drveni konj može biti ravan tom mučenju?“

Jedno putovanje u Nemačku za vreme odmora doprinelo je tome da se brzo odluči. S ocem je video male nemačke dvorove, ona sjajna i srećna društva, ona lepa pozorišta u kojima je sam veliki vojvoda upravljao orkestrom iz svoje lože. Lepo su ih dočekali. Za vreme obeda svirala je vojna muzika. Mislilo se da je stari gospodin D'Izraeli, čije je lice bilo ružičasto, a kosa seda, neki engleski general. Svet je bio suviše lep, suviše raznolik da bi čovek mogao da dopusti da mu mladost prođe u pregledanju akata. Vozeći se niz divnu Rajnu, pored tajanstvenih brežuljaka na kojima su se uzdizale kule obrasle u bršljan, on je odlučio da napusti piskaranje čim se bude vratio.

¹⁹ Reč je Aleksandru Velikom, makedonskom kralju i jednom od najvećih osvajača sveta (356—323 god. pre n. e.).

²⁰ Kod Farsale, grada u Tesaliji, Cezar je pobedio Pompeja (48. godine pre n. e.).

O AUTORU

Andre Moroa rođen je 26. jula 1885. godine kao Emil Salomon Vilhelm Hercog u Elbefu, Normandija. Visoko obrazovanje stekao je u Pjer Kornej liceju u Ruanu. Bio je pripadnik porodice Žaval, od oca Ernesta Hercoga, proizvođača tekstila jevrejskog porekla, i majke Alise Levi-Ruef. Njegova porodica izbegla je u Alzas nakon Francusko-pruskog rata (1870–1871), našavši utočište u Elbefu, gde su posedovali tkačnicu.

Tokom Prvog svetskog rata služio je kao prevodilac u francuskoj vojsci, a kasnije kao oficir za vezu sa britanskom vojskom. Njegov prvi roman "Tišine pukovnika Brambla" (1918), postigao je veliki uspeh u Francuskoj, da bi ubrzo bio preveden na brojne jezike. Naročitu popularnost Moroa je stekao u Velikoj Britaniji jer su mnogi likovi njegovih romana poticali odatle – Dizraeli, Bajron, Šeli... Moroa je 1938. godine primljen u prestižno članstvo Francuske akademije. Na početku Drugog svetskog rata ponovo je služio kao oficir za vezu sa britanskom vojskom, da bi nakon kapitulacije Francuske otišao u Kanadu. U nastavku rata pridružio se frontu "Slobodna Francuska" koji je predvodio Šarl de Gol. Tada je i uzeo pseudonim Andre Moroa, koji će od 1947. godine postati njegovo zvanično ime i prezime. Umro je 1967. godine u Neji na Seni, nakon duge i plodne karijere pisca romana, istorijskih biografija, knjiga za decu i naučno-fantastičnih priča.

Istoričari književnosti kažu da među svojim savremenici Andre Moroa nije zauzimaو najviše mesto, ali ni najniže, već da je njegova pozicija "časna među uglednim piscima svog vremena". Oprobao se u više književnih vrsta, ali je ustvari negovao samo jedan književni rod – istoriju, i to psihološku istoriju, bilo da se radilo o izmišljenim likovima (roman i pripovetka) ili stvarnim ličnostima (romansirana biografija, eseji, istorija). U prikaz tih ličnosti on je unosio celo svoje emocionalno i intelektualno biće. Otuda su njegovi romani i pripovetke postali studije, u prvom redu psihološke, a manje društvene, a njegove su biografije i eseji, pa i njegove istorijske studije žive kao da su pisane rukom romanopisca. Ovakve osobine – osobine naučnika čija je podloga književna – najbolje rezultate daju u onim delima gde nauka traži da bude potpomognuta osećanjima i gde književnost traži da joj pomogne nauka. Zato je Andre

Moroa i ostao upamćen kao pisac romansiranih biografija, pre nego kao književnik. Romani su mu bili više studiozni, dok je u biografijama bio romanopisački i pripovedački raspoložen. Rezultat ovog ukrštanja bio je ogroman knjižarski uspeh tih biografija

SADRŽAJ

PRVI DEO

I	Dva pokolenja	7
II	Školovanje	10
III.	Bramel i sveti Ignacije	16
IV	Poslovi	22
V	Povučenost.	30
VI	Hodočašće	35
VII	Doktrine.	40
VIII	Osvajanje Londona.	46
IX	Nezavisan.	52
X	Žene	57
XI	Livreja jedne partije	61
XII	Č. p.	66

DRUGI DEO

I	The Maiden Speech	75
II	Brakovi	83
III	Meri En	91
IV	Veoma poštovani baronet	95
V	Mlada Engleska.	104
VI	Hrast i trska	109
VII	Lider	121
VIII	Prepreke.	146
IX	Teška dužnost gospodina Gledstona	133
X	Senke	139
XI	Ha vrhu klizave katarke	146

TREĆI DEO

I	Kraljica	155
II	Žalost	161
III	Među bakama	168

IV	Voda	172
V	Na posao!	179
VI	Zverstva	185
VII	Rat?	190
VIII	Berlinski kongres	198
IX	Avganistanci, Zului, poplave	204
X	Spoljašnji svet	209
XI	Njegov omiljeni cvet	216
Izvori	.....	223
O autoru	.....	227